מדריך לגננת



מתגיישם

מבראשית

סיפורי בראשית לגיל הרך בחינוך הממלכתי דתי

מכון התקנים הישראלי
ת"י
ISO 9000
מערכת איכות ישראלית

מתחילים מבראשית

סיפורי בראשית לגיל הרך
בחינוך הממלכתי דתי

מדריך לגננת

האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי

האגף לחינוך קדם־יסודי

ירושלים התשס"א

כתיבה: שרה פרויס, רינה כהן־רוזנשיין
כתיבת הפרק יצירות אמנות: שרה בנית, רינה כהן־רוזנשיין
ריכוז והפקה: רינה כהן־רוזנשיין – מפקחת על תחום תכניות לימודים לחינוך קדם־יסודי ממ"ד
ייעוץ דידקטי וליווי בכתיבה: שלמה גולדשמידט ז"ל
ייעוץ מדעי: ד"ר יהושע מנחם רוזנברג – מפקח תכניות לימודים לחמ"ד
ייעוץ בבחירת יצירות אמנות: נעמי קאסוטו
עריכת הלשון: רחל רוקח
הערכה ומעקב: שושנה קניאל, יהודית וולף
גרפיקה ואיורים: הדס בר יוסף
סדר מחשב ולוחות: ארט פלוס, ירושלים
צילום: בוקי בועז
טיפול בזכויות יוצרים: אורלי קצוביץ
הפקה: ציפי פסחוביץ

חברי הוועדה המלווה:
רחל מורשת – מפקחת ארצית על החינוך הקדם־יסודי בחמ"ד עד תשנ"ח
ד"ר רחמים מלמד־כהן – מפקח על תכניות לימודים לחמ"ד עד תשנ"ח
מתיה שלהב – מפקחת על גני ילדים ממ"ד עד תשנ"ד
יפה כהן – מפקחת על גני ילדים ממ"ד

קראו והעירו:
דליה לימור – מנהלת האגף לחינוך קדם־יסודי
רות נסים – מפקחת על גני ילדים ממ"ד עד תשנ"ח
הרב יצחק ברקוביץ – צוות מקרא ממלכתי דתי
אביבה סברדלוב – מפקחת על תחום תכניות לימודים לחינוך קדם־יסודי
לאה סלע – יועצת פסיכולוגית לצוותי הפיתוח עד תשנ"ו

הגננות שהשתתפו בניסוי:
רבקה בן־אבו – קריית ארבע
אסתר קרנץ – ראש צורים
עפרה בן־חמו – בית שמש
מזל כליפא – בית שמש
אנט אזולאי – ירושלים

תודתנו נתונה לכל מי שסייע בידינו להוציא לאור את המדריך, ובמיוחד לרות נסים ולרחל מורשת.
תודה לאסתר אזולאי ואנט אזולאי שציורים מגני הילדים שלהן הובאו במדריך.

למדריך מצורפת ערכה ובה תצלומים ותמונות אמנותיות על נושאים מספר בראשית.

© כל הזכויות על יצירות האמנות ועל התצלומים שמורות לאמנים, לצלמים, למוזיאונים ולמאגרי התמונות
© "מעלות" הוצאת ספרים בע"מ

תוכן העניינים

פתחי דברים *3*

מבוא

הנחות יסוד *6*

מטרות *6*

הסיפור המקראי וחינוך האופי *7*

לשון המקרא *8*

ההכנות לסיפור היחידה *9*

המלצות דידקטיות *11*

שיתוף הילדים במהלך הסיפור *12*

האווירה והזמן המתאימים לסיפור *13*

פעילויות בעקבות סיפורי התורה *13*

מפה פיקטוגרפית *16*

מבנה היחידות הסיפוריות *17*

הצעות לפתיחה חגיגית של לימוד ספר בראשית *19*

סיפורי התורה

1. בריאת העולם *23*
2. בריאת האדם *26*
3. הגן בעדן (שתי יחידות) *28*
4. האדם קורא שמות לחיות *31*
5. בריאת האישה *33*
6. הנחש *35*
7. העונשים לנחש, לאישה ולאדם *38*
8. עץ החיים *41*

9. קין והבל (שתי יחידות) 43
10. המבול 48
11. נח והכרם 52
12. מגדל בבל 55
ארץ כנען בימי האבות / מתוך "פכים קטנים" 58
13. הציווי "לך לך" 61
דרכים ותחבורה / מתוך "פכים קטנים" 64
הרעב / מתוך "פכים קטנים" 66
14. אברהם ושרה יורדים למצרים (שתי יחידות) 67
רועי הצאן / מתוך "פכים קטנים" 73
15. הריב בין רועי לוט ורועי אברהם 75
16. מלחמת המלכים 79
העבדות / מתוך "פכים קטנים" 82
מים / מתוך "פכים קטנים" 84
17. שרה והגר (שתי יחידות) 86
18. ביקור המלאכים 90
19. גירוש הגר וישמעאל 93
20. הקנייה של מערת המכפלה 96
21. עבד אברהם ורבקה (שתי יחידות) 99
22. הולדת יעקב ועֵשו 104
23. מכירת הבכורה 107
24. ברכת יצחק 110
25. יעקב נשלח לחרן 113
26. חלום יעקב 116
27. חלומות יוסף 119
28. מכירת יוסף 123
29. יוסף בבית פוטיפר 125
30. האחים פוגשים את יוסף 128

סיום ספר בראשית

הצעות ליצירת אווירה חגיגית 133
תוכן המסיבה 135
הצעה לסיפור היחידה האחרונה בספר בראשית 136

יצירות אמנות על נושאים מספר בראשית

שימוש ביצירות אמנות בעקבות סיפורי התורה 141
תמונות בנושא תיבת נח 144
תמונות בנושא מתן כבוד 148
תמונה בנושא מגדל בבל 150
תמונות בנושא גירוש הגר 152
תמונות בנושא המפגש בין העבד ורבקה 158
תמונות בנושא ברכת יצחק 161
תמונות בנושא חלום יעקב 163
תמונות בנושא חלומות 167
תמונות בנושא ברכת יעקב למנשה ואפרים 171

נספח

הצעה לחלוקת ספר בראשית ליחידות סיפוריות 176

פתחי דברים

ספר בראשית, הספר הראשון בתורה, מתאר את יסודות העולם והעם – סיפורי האבות, האימהות והבנים ומתועדים בו ההסכמים וההבטחות המרמזים על צביון ההתרחשויות בהמשך.

בראשית הוא ספר חווייתי בנושאיו: מעשה הבריאה, ראשית האמונה, תחילת העם ומקורה של ההתחייבות שבין העם לאלוהיו.
לכאורה, אין ספר **בראשית** מיועד לילדים צעירים אולם הדרך שבה באים בו לביטוי רעיונות נשגבים ועקרונות האמונה, ממחישה את **החשיבות** שבהבאת המקורות כלשונם בפני ילדי הגן, תוך שילוב הבהרות וביאורים המתאימים להם.

בראשית הוא ספר מפעים, המעורר התרגשות רבה, והוא מתאים מאוד ליצירת חוויה בתחום האמונה היהודית. החינוך לאמונה בגן הממלכתי־דתי צריך לכלול את הניסיון לעורר אצל הילדים ראשית הבנה של הרעיונות, העקרונות והדעות הכלולים בו.

לא קל היה להכין הצעות שיתאימו להנחיית ילדי הגן בשבילי סיפורי בראשית. להוצאת **המדריך** לאור קדמה תקופה ארוכה של התנסויות, לבטים, דיונים וויכוחים חוזרים ונשנים בשאלה, כיצד להציג את סיפורי בראשית בפני ילדים צעירים.

אני מקווה ש**המדריך** יהפוך ל"מורה ומנחה דרך" לכל גננת.

בכבוד רב,
דליה לימור
מנהלת האגף לחינוך קדם־יסודי

מצוות תלמוד תורה מתחילה בגיל הרך והיא הבסיס לחינוך הדתי כולו, כפי שמובא במדרש: "כשהתינוק מתחיל לדבר אביו מדבר עמו לשון הקודש ומלמדו תורה" (ספרי, פרשת עקב).

בטוחני, שמדריך חשוב זה יאהיב את לימוד התורה על הילדים הרכים והם יזכו להגדיל תורה ולהאדירה.

תודתי נתונה לגב' רחל מורשת אשר יזמה את כתיבת המדריך ועמדה בראש הוועדה המובילה.

תודה מיוחדת לחברתנו רנה כהן־רוזנשיין, מרכזת תכניות לימודים בחינוך הקדם־יסודי ממלכתי־דתי ולחברות הצוות שלה על תרומתן ועל מאמציהן הרעיוניים והמעשיים להוצאת המדריך.

אני מקווה שהחומר המובא במדריך יעזור לפַתח השקפת עולם דתית מוסרית וחברתית אצל ילדי הגן ויתרום תרומה משמעותית לחברת הילדים כולה.

בברכת
"שלום רב לאוהבי תורתך",
שרה תאומים
מפקחת ארצית
בחינוך קדם־יסודי ממלכתי דתי

זה שנים שחשנו בנחיצותו של ספר הדרכה שיסייע לגננות לספר את מעשי האבות בגן הילדים הממלכתי דתי. ההחלטה להפיק את המדריך לוותה בלבטים רבים והתקבלה בדחילו ורחימו. זאת, בשל קדושת הכתוב ובשל ההכרה בחשיבותם של הערכים החינוכיים והדתיים הגלומים בסיפורים אלה והשפעתם הרבה על הילדים.

המטרה המרכזית של סיפורי התורה המובאים במדריך היא לפתח בילד יחס של חיבה וכבוד לתורה, לחנך אותו לאמונה בבורא, להרגילו לקיים מצוות ולטעת בו תחושה של שייכות לעם ולארץ.

התכנית המוצעת מעודדת את הילדים להשתתף בשיחה במהלך ההאזנה לסיפור, מעוררת אותם לחשיבה עצמית, מגרה אותם להשלים את הפערים בכתוב ומעמיקה את חוויית הלמידה.

המדריך אינו פוטר את הגננת מהצורך ללמוד כל יחידה, להתעמק בסיפור ולחשוב כיצד להתאימו לילדי גנה. אדרבה, תחילה עליה ללמוד היטב את היחידה בעזרת המפרשים, ורק לאחר מכן להיעזר במדריך – בעקרונות ובשיקולים הערכיים, הדידקטיים והפסיכולוגיים שבו – להכנת היחידה ולהתאמת התוכן והלשון לילדי גנה. העקרונות והשיקולים המובאים ביחידות הסיפוריות השונות יוכלו לסייע לה לעבד יחידות גם בדרך שונה מזו המוצעת במדריך, ובכך היא תצא נשכרת.

כדי להשיג את המטרות המפורטות במדריך על הגננת ליצור במהלך הסיפור תחושה של חוויה והזדהות, שכן המפגש של הילד עם דמויות מהתורה מעורר בו תהליך רגשי של הזדהות, שבשלב מאוחר יותר יביא לגיבוש ההתנהגות וההכרה הדתית.

תבואנה על הברכה והתודה רינה כהן־רוזנשיין ושרה פרויס, אשר קיבלו על עצמן את האחריות לביצוע המשימה הקשה והשקיעו עבודה רבה ומאמץ עיוני רב בהכנת המדריך.

תודתנו והוקרתנו לכל מי שטרח, יעץ, הנחה וליווה את הצוות בעבודתו וסייע בהוצאתו לאור של המדריך בצורתו הנאה.

כאן המקום לציין את תרומתו של מר שלמה גולדשמידט ז"ל, מי שהיה בעבר מרכז צוות מקרא ממ"ד לבית הספר היסודי באגף לתכניות לימודים, כתב תכניות לימודים, פיתח עזרי הוראה וחומרי למידה במקרא, והרצה במשך שנים רבות על הדרכים להשמעת סיפורי התורה בגן הילדים. עקב מומחיותו הוא הוזמן לשמש יועץ ומנחה לצוות הכתיבה, ובשל מעורבותו ואישיותו המיוחדת הוא היה יועץ ושותף פעיל ונלהב. לצערנו, הוא לא זכה לראות את התוצר הסופי כי נלקח לבית עולמו ביום ג' בסיון התשנ"ד. בשל תרומתו הרבה והמשמעותית אנו מקדישים את המדריך לזכרו.

אנו מקווים שהמדריך יתרום תרומה חשובה לגננות ולכל מי שיעיין בו כדי להגדיל תורה ולהאדירה, ויתקיים בנו הפסוק "מפי עוללים ויונקים יִסדת עֹז" (תהלים ח, ג).

רחל מורשת

מפקחת ארצית בחינוך קדם־יסודי ממלכתי דתי

עד תמוז תשנ"ח

מבוא

הנחות יסוד

1. סיפורי התורה מאפשרים לילד לחוות זיכרונות לאומיים של התהוות העם, הבטחת הארץ ומתן תורה, וחוויות אלה מעניקות לו סביבת גידול רוחנית המשותפת לו ולבני עמו.
2. החוויות הראשונות של הילד במפגש עם סיפורי התורה הן מקור לפיתוח הזדהות עם מעשי האבות.
3. התפיסה המוסרית של התורה, הבאה לידי ביטוי בסיפורי האבות, משפיעה על מערכת העמדות והערכים המתעצבת בנפשו של הילד.
4. סיפורי התורה מניחים את היסוד לצמיחת תחושה של הזדהות לאומית, המשכיות ורציפות הדורות.

מטרות

1. לפתח בילד אמונה בבורא העולם ומנהיגו, אשר בחר בעם ישראל ונתן לו את תורתו, בחר בארץ ישראל והנחילה לעמו.
2. לפתח בילד את ההכרה כי ה' משגיח תמיד על כל ברואיו.
3. להקנות לילד ערכים דתיים, חברתיים, לאומיים וכלל־אנושיים.
4. לטפח בילד יחס של חיבה וכבוד לתורה ולכָּתוּב בה. יחס זה יבוא לידי ביטוי בהתנהגותו בבית, בגן ובבית הכנסת.
5. לפתח בילד סקרנות והתעניינות בדברי התורה ורצון לעסוק בה בדרך של האזנה, שיחה, יצירה ומשחק.
6. לפתח בילד הזדהות עם הדמויות בתורה, בבחינת "מעשי אבות סימן לבנים".
7. לפתח בילד תחושה שהוא ואנו הננו ממשיכיהם של האבות ושל העם שנוצר והתנחל בארץ ישראל.
8. לאפשר לילד להכיר את סיפורי התורה המתאימים לתפיסתו ולהבנתו.
9. לחשוף בפני הילד את לשון המקרא: הוא יכיר ניבים ומטבעות לשון מן התורה, יבינם ויפתח יכולת להשתמש בהם לעת מצוא.

מטרות נלוות

1. להקנות דרכי חשיבה מגוונות.
2. לפתח את הדמיון ואת הרגש.

3. לעצב עמדות והשקפות חברתיות.
4. לטפח את תרבות הדיון.

הערות:
1. הנחות היסוד והמטרות נלקחו ברובן מתכנית המסגרת לגן הילדים הממ' והממ"ד, הוצאת משרד החינוך התרבות והספורט, האגף לחינוך קדם־יסודי, ירושלים התשנ"ה.
2. בכל מקום שהתייחסנו לילד בלשון זכר הכוונה גם ללשון נקבה.

הסיפור המקראי וחינוך האופי

החשיבות של סיפורי התורה

סיפורי התורה תופסים מקום מרכזי וחשוב במעשה החינוכי בגן הילדים הממלכתי דתי. חשיבות זו נובעת הן מן הערכים הכלל־אנושיים, ההיסטוריים והלאומיים הטמונים בהם, והן מן התפישה הדתית שה' הוא בורא העולם ומנהיגו ותורתו היא תורת חיים, בבחינת "עץ חיים היא למחזיקים בה".
למפגש של הילדים עם סיפורי התורה יש ערך רב בשל השפעת הסיפורים על עיצוב אופיים של הילדים בגיל הרך ובשל תרומתם להנחת היסודות של אמונה ויראת ה'. הילדים ימשיכו ללמוד תורה בבית הספר היסודי והעל־יסודי, וככל שירבו לעסוק בתורה ולהתעמק בה כן ייטיבו להבין את הכתוב, אולם לחוויה הראשונית של המפגש עם סיפורי התורה יש חשיבות רבה. חוויה מרשימה בגיל הרך עשויה להטביע את חותמה על הילד ולהשפיע על רצונו ללמוד ולדעת עוד גם בשלבים הגבוהים של מערכת החינוך. כדי ליצור את החוויה יש "להחיות" את סיפורי המקרא, כך שכל ילד יחוש כאילו הוא נתנסה בחוויה המקראית, נכח בה והיה שותף להתרחשותה.

סיפורי בראשית וייחודם

סיפורי ספר בראשית הֵנם דרמתיים, בעלי עלילה פשוטה, מתאימים לגיל הרך וקרובים להתנסות החברתית של הילדים. מסופר בהם על משפחה אחת, נושא המוכר לילד מתוך ההתנסות האישית שלו. הילד מכיר ומסוגל לקלוט כמה דורות: סבא וסבתא, הורים, אחים ואחיות, ילדים ונכדים. הילדים השומעים את סיפורי התורה נעשים שותפים לחוויות של יחסי גומלין במשפחה ובחברה המקראית: יחסים בין הורים ובנים, יחסי אחים, קנאת אחים ועוד.

מפגש חווייתי עם הדמויות המקראיות מקרב את הילדים אליהן ומסייע להם להזדהות עמן. ההזדהות עם סיפורי המקרא ועם הדמויות חשובה להפנמת ערכים. הילדים אוהבים לשמוע על משפחה זו ומזדהים אִתה, ולכן הם יפנימו את המסרים המועברים באמצעותה.

הדמויות בספר בראשית אינן מוצגות בצורה אידֶאָלית אלא כדמויות אנושיות שיש להן מעלות וחסרונות. לעתים הגיבורים טועים ואף מועדים ונכשלים. סיפורי התורה נותנים לילדים לגיטימציה למחשבות או לרגשות דומים המטרידים אותם, כמו קנאה, כעס או פחד. בזכות הסיפורים הם מבינים טוב יותר את עולמם הפנימי: אם גיבורי התורה נכשלים לעתים, גם להם מותר. הילדים לומדים להכיר את ה"גיבורים" גם מתוך הסיטואציות הבעייתיות אשר דורשות התייחסות ביקורתית. הם מפעילים מערכת של ביקורת ושפיטה, בהתאם לגילם ובהתאם לסולם הערכים האישי שלהם. השפיטה המוסרית והדתית מתפתחת בהדרגה, לא בדרך של הטפת מוסר אלא מתוך היכרות והזדהות עם גיבורים בעלי רגשות ומעשים ככל האדם.

בספר בראשית מתוארים מעמדו והופעתו של ה' בעולם בדרך מיוחדת, שונה משאר ספרי המקרא: ה' פונה לכל אדם או יצור כאשר יש צורך בכך: הוא פונה לאדם ולחוה, לנחש, לקין, לנֹח ועוד. הופעותיו הרבות של ה' ופניותיו לאנשים שונים מציגות את בורא העולם כפעיל וכמתערב בנעשה עלי אדמות וממחישות את ההכרה שהאדם נמצא תמיד לנגד עיניו של הבורא. תוך כדי הצגה זו של השגחת הקב"ה אנו משיגים את אחת המטרות החשובות של החינוך הדתי – לפתח בילד את ההכרה כי ה' משגיח על כל ברואיו.

לשון המקרא

המפגש עם לשון המקרא בצורתה המקורית נושא ערך תרבותי רב בְּשל הקשר בין תוכן הסיפור ולשונו. לשון המקרא כוללת צורות תחביריות ייחודיות שילדים אינם מכירים, וכדי שמרביתם יבינו כראוי את הסיפורים ואת מסריהם, חשוב לספר אותם בלשון המותאמת לאוצר המילים והמושגים של הילד בגיל הרך. עם זאת, חשוב שהילד יכיר את לשון המקרא, ולכן רצוי לשלב ביטויים מן המקרא במהלך הסיפור.

* אפשר לצטט מילים בודדות, צירופי מילים, חלקי פסוקים או פסוקים שלמים, בתנאי שאלה מתאימים לאופן הסיפור ומשתלבים בו, ובלבד שיהיו משמעותיים לילדים.
* רצוי לצטט דברים חשובים, כאלה המכילים את דברי ה', המעבירים מסר חשוב, או ביטויים שרצוי

שיהיו שגורים בפי הילדים. בקביעת מספר המובאות שישולבו בסיפור אחד יש להתחשב ביכולת הקליטה של הילדים.

* בבחירת המובאות יש להתחשב בעובדה שהסיפורים מושמעים לילדים עוד בטרם למדו לקרוא. הגננת תשתדל להגות נכון את המילים ולבטא כהלכה אותיות, בעיקר א', ה', ע', ח', כ', כדי למנוע שיבושי משמעות. אין הילדים יכולים להשוות את המסופר עם הכתוב, ולכן האחריות לבחירה ולהגייה מוטלת על הגננת.

כדי להבטיח הבנה טובה של לשון המקרא כדאי לנצל מילים משורש אחד המובאות בהטיות שונות, בבניינים שונים או בזמנים שונים, ולוודא שהילדים מבינים מה משותף להן, קולטים אותן ויודעים להשתמש בהן ולשלב אותן בהקשרים נכונים (גם בתוך משפטים שלהם). להלן דוגמה של מילה המובאת בהטיות שונות:

בפתיחת הדו־שיח בין ה' לאדם הראשון (פרק ג, פסוק ט), ה' שאל את אדם: "איכה?"

מאוחר יותר (בפרק ד, פסוק ט) ה' שאל את קין: "אי הבל אחיך?"

והמלאכים שבאו אל אברהם ושרה (פרק יח, פסוק ט) שאלו: "איה שרה אשתך?"

לסיכום: סיפור המסופר בלשון ברורה ומובנת לילד ומשולבים בו ביטויים מקראיים במינון נכון ובהיגוי נכון – ישיג את מטרתו, ישפיע על הילדים ויעורר אצלם רצון להוסיף ולשמוע. ובעתיד – כקוראים עצמאיים – הם ישמחו לקרוא וללמוד את הסיפורים ששמעו מפי הגננת.

ההכנות לסיפור היחידה

החשיבות הרבה שאנו מייחסים לספר התורה מטילה על הגננת אחריות רבה, שהרי היא ממלאה תפקיד חשוב בעיצוב מערכת הערכים והעמדות של הילד, בפיתוח החשיבה שלו ובעיצוב דפוסי למידתו. כדי להצליח בתהליך התיווך בין הסיפור המקראי לבין הילד על הגננת ללמוד את הפרק בדרכים אלה:

* ללמוד פשוטו של מקרא ולהיעזר במפרשים, בעיקר באלה הנוקטים דרך פשט, כגון רשב"ם או אבן עזרא (הרחבה על הפרשנות – בהמשך).
* להחליט מה יהיה היקף היחידה. ההיקף ייקבע על פי הנושא, על פי יכולת הקליטה של הילדים ועל פי משך הזמן שהם מסוגלים להתרכז. חשוב שהיחידה תהיה קצרה וממוקדת ותהווה יחידה סיפורית שלמה.
* לקבוע מה לספר ומה להשמיט, אילו פסוקים לצטט, בחלקם או במלואם.

* לחשוב אם לספר לפי הרצף המקראי או להקדים את המאוחר, אם לשנות או לדלג, להרחיב או לקצר.
* לברר מהו המסר המרכזי או מהם המסרים הנלווים שבהם היא תתמקד.
* לקבוע אילו מילות מפתח או מושגים היא תדגיש במהלך הסיפור.
* לשקול אילו תכונות אופי באישיותם של הגיבורים רצוי להדגיש.

לימוד מעמיק מסייע לגננת להבין דברים מתוך הכתוב. לדוגמה: בהכנת סיפור מגדל בבל עולה השאלה מה היה חטאם של בוני המגדל. את התשובה לכך אפשר להבין מתוך עיון מעמיק בפשוטו של מקרא: ה' ציווה על האנשים להתפזר בארץ, "פרו ורבו ומִלאו את הארץ" (פרק ט, פסוק א), אך הם חששו להתפזר בארץ ובנו עיר ומגדל, "הבה נבנה לנו... פן נפוץ" (פרק יא, פסוק ד), והתרכזו במקום אחד.
חשוב לעיין גם בספרי עזר נוספים, כגון אנציקלופדיה עברית או מקראית, שבהם מובא מידע נוסף, למשל על מקומות המוזכרים בתורה. ידיעת אִפיוני המקום תורמת אף היא להבנת הטקסט. לדוגמה: בקעת שנער. אם הגננת יודעת שבקעת שנער נמצאת בין שני נהרות וסחף רב מן ההרים נסחף אליה, היא יכולה להסיק שתי מסקנות:

א. יש בבקעה אדמה טובה ומים ולכן היא טובה לחקלאות.
ב. אין בבקעה אבנים, שכן אבנים מצויות בהרים, אך מחומר הסחף אפשר להכין לבנים.

המידע והמסקנות מסייעים להבין מדוע בחרו נח ומשפחתו לגור בבקעת שנער לאחר שיצאו מהתיבה.

רצוי לשלב בסיפור את רוח הפרשנות. השילוב ייעשה בצורה טבעית, מבלי להזכיר את שם הפרשן ואת הפירוש. לדוגמה: איו צורך לומר "רשב"ם אומר כך וכך..." אלא לשלב את פירושו במהלך הסיפור. יש לשלב פירוש אחד בלבד, הפירוש המתאים ביותר להבנת הילד, ולא פירושים שונים לפסוק אחד. ואלה הטעמים לכך:

א. פירושים שונים עלולים לבלבל את הילד.
ב. ילד בגיל הרך מתקשה לקלוט שתי נקודות מבט שונות לעניין אחד.

הכנה טובה של היחידה תסייע לגננת להבין את הכתוב, לספר את הסיפור בצורה ברורה, מובנת, מעמיקה וחווייתית, ולהתמודד עם שאלות הילדים.

רצוי להכין מראש:

* עזרי לימוד וחפצים שחשוב להשתמש בהם במהלך הסיפור לשם המחשה והבהרה.
* רשימה של נקודות ושאלות מרכזיות שחשוב להתייחס אליהן במהלך הסיפור.
* לסמן מראש בחומש את המובאות שישולבו בסיפור.

המלצות דידקטיות

* חשוב לקרוא את המובאות מתוך חומש "מכובד" (כדי שהילדים ירגישו שהסיפור אכן כתוב בחומש).
* רצוי לספר את הסיפור בצורה חווייתית, תוך שימוש במימיקה (תנועות פנים וגוף המביעות רגשות ומחשבות) ובהנגנה מתאימה.
* מומלץ לספר בלשון המתאימה לילדי הגן (המסוים), ולשלב בסיפור את המובאות מן התורה, תוך הבהרת מילים קשות על ידי שימוש במילה נרדפת.
* כשמצטטים, חשוב לקרוא מתוך הספר כדי שהילדים יבינו שזו לשון התורה.
* לפני הסיפור או במהלכו רצוי להסביר מושגים משמעותיים להבנת הסיפור. ההסברים צריכים להיות פשוטים, קצרים ועניינים. יש להימנע מהסברים מופשטים ומדיבור עודף. הרחבת המושגים וביצוע פעילויות נוספות הקשורות בהם יֵעשו בנפרד כדי לא לקטוע את הרצף הסיפורי.
* רצוי לאפשר לילדים להיפגש באופן ישיר וחווייתי עם מושגים הקשורים בסיפור: צאן, באר, רועה ועוד. במקרים שבהם אין אפשרות לַזמן מפגש ישיר, יש להשתמש בצילום ובתמונות להבהרת המושגים ולהמחשתם.
* חשוב להרגיל את הילדים לקַשר בין אירועים שיש קשר ביניהם.
* יש לסייע לילדים לעשות העברה (TRANSFER) של ידע שנלמד בהקשר מסוים להקשר אחר. אפשר לעשות זאת באמצעות שאלות, כגון: האם זה מזכיר לכם משהו שכבר שמעתם?
* כדאי לשלב הדגמות ודוגמאות, לַזמן לילדים אפשרויות לתאר מצבים דומים מן החיים ולשחק בהדמיה.
* רצוי להפעיל אצל הילדים את מֵרב החושים, ואחד האמצעים המתאימים לכך הוא ציור סכמתי של הסיפור על גבי לוח. היתרון של שימוש בלוח הוא האפשרות למחוק או לשנות את מקומם של הנפשות הפועלות או של אובייקטים אחרים, בהתאם למהלך הסיפור. אם אין לוח, אפשר להשתמש בגיליונות נייר וכד'.

ציור במהלך הסיפור הוא אחד מאמצעי ההמחשה התורמים להבנה טובה יותר של המסופר ומסייעים לחיזוק הקשב של הילדים (יש לשקול באיזה סיפור לשלב ציור).

* לפני סיפור יחידה חדשה חשוב להזכיר בקצרה את היחידה הקודמת, או להציג שאלה הקשורה בסיום הסיפור הקודם. השאלה תהיה ממוקדת ותאפשר לילדים לענות בקיצור רב כדי ליצור רצף סיפורי.
* יש לזכור שמשך הקשב של ילדים בגיל הרך הוא קצר, וכדאי לנצלו ללימוד יחידה חדשה ולא לחזרה על יחידה קודמת.
* חשוב לסיים כל יחידה בדרך שתעורר ציפייה לקראת היחידה הבאה, כגון: "בפעם הבאה אספר לכם כיצד ה' ברא את האדם". רצוי לסיים את היחידה כשהילדים עדיין קשובים. בחלוקה ליחידות, יש להימנע מלקטוע את הסיפור במקומות המשאירים את הילדים בחרדה. הדבר נכון בעיקר בסיפורים בעלי מטען רגשי, כגון מכירת יוסף. סיפורים כאלה חשוב לסיים בהערה מרגיעה המפיגה את המתח ואת החרדה.
* לאחר הסיפור יש לאפשר לילדים לחזור על המסופר באמצעים שונים ומגוונים: יצירה, המחזה וכו'.
* מדי פעם אפשר להראות לילדים תמונות מהעֲרכה המצורפת למדריך, או תמונות אמנותיות אחרות, המציגות את התרשמותו של אמן מסוים מהסיפור המקראי.

שיתוף הילדים במהלך הסיפור

חשוב לשתף את הילדים במהלך הסיפור, להפסיק מדי פעם ולאפשר להם לחשוב, להגיב, לענות או לשאול. כך יבואו לידי ביטוי תגובותיהם הרגשיות והערכותיהם. רצוי לתת להם הזדמנות להביע את עצמם בכל דרך שהיא, שכן האזנה פעילה עדיפה על האזנה סְבילה.

להלן הצעות כיצד לשתף את הילדים:

* לשאול את הילדים שאלה, כאילו הדבר לא ברור לגננת, ולאפשר להם להשיב ולהסביר.
* לשאול שאלה תמוהה שהתשובה עליה ברורה מאוד.
* לשאול שאלה המעוררת את הילדים לחשוב כיצד מרגיש הגיבור.
* לשאול שאלה המזמינה את הילדים לקשור סיפור זה עם סיפורים קודמים.
* לחזור על אמירה כלשהי של אחת הדמויות ולצפות לתגובת הילדים.
* רגע של שתיקה – הגננת שותקת ומאפשרת לילדים לקלוט את המסופר ולחשוב עליו. במשך הזמן הילדים יבינו שזוהי טכניקה המזמינה תגובה. שתיקה זו מחליפה לעתים את מקום השאלה ומזמינה את הילדים להתייחס לנאמר (בשאלה, בהערה, בהבעת דעה וכד').

* לאַפשר לילדים לשער השערות על המשך הסיפור: כיצד יכול האירוע או הסיפור להתפתח או להסתיים. בכל יחידה אפשר לבחור בהצעת שיתוף אחת או יותר, בהתאם למתבקש מן הסיפור. חשוב ששיתוף כזה יהיה קצר וממוקד כדי לא לקטוע את הרצף הסיפורי.

האווירה והזמן המתאימים לסיפור

החשיבות הרבה שאנו מייחסים לסיפורי התורה מחייבת את הגננת להקדיש להם זמן קבוע בסדר היום של הגן. אפשר להקצות להם זמן מדי יום, ועל ידי כך יתרגלו הילדים לקבוע עִתים לתורה, או לספר בימים שני וחמישי שבהם קוראים בתורה, ועל ידי כך יֵדעו הילדים מתי קוראים בתורה בבית הכנסת.

גם בימי שישי, במהלך המסיבה של "קבלת שבת", חשוב להקדיש זמן לסיפור תורה. בבתים רבים נהוג לומר דבר תורה בשעת סעודות השבת, וילדי הגן ששמעו את הסיפור בגן יוכלו להשתתף בשיחה, לספר את ששמעו ולהיות שותפים לדברי התורה. להורים תהיה זו הזדמנות לשמוע מה הילד קלט ואולי אף להעביר משוב לגננת.

חשוב לספר את הסיפור באווירה רגועה, ללא לחץ של זמן וללא הפרעות אחרות. אפשר ליצור אווירה מתאימה על ידי השמעת קלטת של שירי קודש או על ידי קיום טקס חגיגי של הוצאת ספר התורה. את הוצאת ספר התורה ואת הכנסתו רצוי ללוות בשירה של קטע מתוך התפילה, כגון "ויהי בנסוע". בכל גן חשוב לשיר את השירים הנהוגים בקהילה או בעדה של הילדים.

משהושגה האווירה המתאימה, ולפני שהגננת מתחילה לספר, רצוי לברך עם הילדים: "ברוך אתה ה' ... אשר קידשנו במצוותיו וציוונו לעסוק בדברי תורה".

פעילויות בעקבות סיפורי התורה

התורה היא חלק מהותי ובלתי נפרד מחיי הגן, והעיסוק בה צריך להשתלב בסדר היום ובמהלכו. אפשר לעשות זאת על ידי שילוב של פעילויות נוספות: ציור, המחזה, דרשיח, פנטומימה ועוד. פעילויות אלה מסייעות לילד ללמוד בקצב שלו ועל פי סגנון הלמידה המתאים לו, לזכור את הפרטים, להבין טוב יותר את הסיפור, להעצים את החוויה ולהוסיף ל"רושם" שהשאיר עליו הסיפור. יש לאפשר לילדים לעַבֵּד, להפנים ולהביע את התרשמותם מהסיפור בכל "שפה" שיבחרו (מוזיקה, תנועה, המחזה וכו').

להלן הצעות למגוון פעילויות בעקבות סיפורי התורה.

ציור

הציור הוא אחת הדרכים הבסיסיות שבאמצעותו ילדים מביעים את התרשמותם. אפשר להציע לילדים לצייר את הסיפור ששמעו, ורצוי לייחד לכך שולחן או מרכז פעילות בגן. מקום קבוע זה יאפשר לילדים גישה חופשית לציור במשך היום. בגנים שבהם נוהגים לספר סיפורי תורה בכל בוקר ומיד לאחר מכן עוברים לפעילות דידקטית בקבוצות, מומלץ לשלב באחת הקבוצות פעילות של ציור בעקבות הסיפור, וכך לאפשר לילדים להביע את התרשמותם מהסיפור מִיָּדִית, כשהרושם עדיין עז.

מאוסף הציורים אפשר להכין:

* אלבום סיפורי התורה של הגן, או עוקדן (קלסר) אישי – "ספר בראשית שלי" – שהילד יקבל בסיום חומש בראשית. (אם משתמשים בעוקדן שחלקו העליון עשוי משֶׁקף, אפשר לתת לילדים לעטר אותו באמצעות עטי לֶבד על בסיס ספירט או שמן. כך תתקבל כריכה יפה ומרשימה. מומלץ לשים דף נייר או בריסטול מתחת לשקף כדי שהעיטור לא יטושטש.)
* "סרט טלוויזיה" – חיבור כל הציורים זה לזה ברצף כרונולוגי.
* יצירה משותפת של ילדים אחדים על סיפור אחד או על נושא מסוים (שילוב של ציור, צביעה והדבקה).

חידונים

אפשר לקיים חידון ביוזמת הגננת ובביצועה, או ביוזמת הילדים ובסיועה של הגננת. חידונים אלה יתבססו על:

* שאלות של מידע (שאלות אינפורמטיביות)
* שאלות לפיתוח החשיבה
* השלמות של פסוקים וחלקי פסוקים שהשתלבו בסיפורים
* בחירת תמונה מתוך אוסף תמונות המתארות סיטואציות מסיפורי התורה והמחזתה בפנטומימה, והילדים יתבקשו לזהות את הסיטואציה.

הקלטה

ילדים אוהבים לשמוע סיפור פעמים אחדות, ואפשר לנצל זאת לחיזוק הנלמד. אפשר להקליט את הסיפור בעת שהגננת מספרת אותו, והילדים יוכלו לחזור ולהאזין לו בהזדמנויות נוספות.

כמו כן אפשר להקליט ילדים המשחזרים סיפור תורה ולארגן את הקַלטות על פי נושאים. לחלופין, אפשר לייחד קלטת אישית שתכיל הקְלטות אחדות של הילד, וזו תינתן לו כעבודת סיכום בסיום ספר בראשית או בסיום שנת הלימודים.

הצגה

רצוי שיימצאו בגן אביזרים ופריטי לבוש המזכירים את תקופת התנ"ך, כמו: מקל רועים, חגורת עור, צמר כבשים, כתונת פסים, "שמלה" (גלביה). אלה יעוררו את דמיונם של הילדים ויגרו אותם להציג את סיפורי התורה.

כדי לסייע לילדים ולעודדם להציג סיפורים אפשר להשתמש בקלטת שהוקלטה בשעת סיפור התורה, הילדים יקשיבו לטקסט הסיפורי ויציגו אותו. אפשרות נוספת – ילד אחד ישמש כקריין ויספר את הסיפור, והאחרים יציגו אותו. מדי פעם רצוי להזמין ילדים שהכינו הצגה לבוא ולהציגה בפני "קהל" ילדי הגן. אפשר גם לצלם את ההצגה במסרטת וידאו או להקליטה בקלטת קול ולשלוח למשפחתו של הילד. כך אפשר לשתף גם את המשפחה בחוויה. קלטת וידאו אישית שתכיל כמה הקלטות עשויה לשמש כעבודה מסכמת.

דו־שיח

הילדים יכולים לצייר את הדמויות המקראיות על בריסטול, להצמידן למקל (בובת מקל) ולנהל בעזרתן דו־שיח בין שתי דמויות מן הסיפור. אם פעילות כזו נעשית ללא ליווי של מבוגר, אפשר להניח רשמקול בקרבת הילדים ולהקליט את דבריהם. הקלטה כזו מאפשרת לחזור להשמיע את הדו־שיח גם לשאר הילדים. כך תוכל הגננת להאזין לדברי הילדים שנאמרו שלא בנוכחותה, ואם תמצא שהיו דברים שלא הובנו כראוי תוכל להסבירם שנית. פעילות זו מומלצת כאמצעי סיכום.

התבוננות ביצירות אמנות

יצירות אמנות יַזמנו לילדים אפשרויות לחזור ולעסוק בסיפור, תחילה בהדרכת הגננת ובהמשך כפעילות חופשית שלהם בינם לבין עצמם. את הסיפורים מפי הילדים אפשר להעלות על הכתב בלשונם ולאגוד אותם עם אסופת הציורים שלהם ("ספר בראשית שלי").

לסיכום, מגוון הפעילויות עשוי להעמיק את החוויה, לפתח את הכוח היצירתי הטמון בילדים ולהבהיר לגננת אם הילדים הבינו והפנימו את הסיפורים. הפעילויות יסייעו לגננת לבדוק ולבחון גם את עצמה – אם היא העבירה נכון מסרים מתוכננים או שמא היא הבליעה אותם, ודבר זה יסייע לה להפיק לקחים לעתיד.

עיצוב עטיפה: חדס בר יוסף